

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-1.9>

О. П. Смирнова

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

С. Б. Кас'янова

аспірант кафедри психології та соціальної роботи
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Стаття присвячена проблемі конкурентоспроможності майбутніх фахівців соціономічних професій. Розглянуто сутність концепції «конкурентоспроможність», багатофакторних структурних моделей конкурентоспроможного фахівця з різним наповненням самих компонентів. Емоційний інтелект є основним компонентом структури конкурентоспроможності. Визначено роль емоційного інтелекту та його функції. Емпіричне дослідження передбачало використання методик «Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла, «Оцінка рівня конкурентоспроможності особистості» В. Андреева та кореляційний аналіз. Статистичну обробку отриманих даних проводили за допомогою Microsoft Excel, IBM SPSS Statistics (версія 22). До вибірки дослідження ввійшли 94 студенти навчальних закладів (майбутні фахівці соціально-економічних професій). Установлено, що більшість опитаних мають середній рівень розвитку емоційного інтелекту. Вони емоційно усвідомлюють, розуміють настрій, мотивацію та бажання інших людей, схильні їх підтримувати. Однак за шкалою «Управління власними емоціями» студенти мають середні (40,4%) та низькі (55,3%) показники, що вказує на низький рівень розвитку самоконтролю, труднощі в управлінні своїми емоціями та почуттями. Респонденти мають недостатній рівень конкурентоспроможності. Дані кореляційного аналізу результатів підтверджують наявність тісних позитивних і достатніх зв'язків між складовими частинами емоційного інтелекту та показниками конкурентоспроможності. Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє сформувати високу самооцінку і впевненість у своїх силах, позбавитися побоювань і почати діяти у правильному напрямі, розуміти мотиви інших людей. Отже, розвиток людини як професіонала й особистості, її конкурентоспроможність напряму залежать від емоційного інтелекту. Перспектива подальших досліджень полягає в розробленні та впровадженні соціально-психологічних тренінгів, що розвивають емоційний інтелект і конкурентоспроможність майбутніх фахівців соціономічних професій, які сприяли б успішному працевлаштуванню.

Ключові слова: багатофакторні структурні моделі, компонент, емоції, почуття, самооцінка, кореляційний аналіз.

Постановка проблеми. Соціально-економічна ситуація в сучасному суспільстві ставить перед особистістю багато проблем, однією з яких є безробіття. Гарантією від безробіття є наявність у людини високої конкурентоспроможності на ринку праці. Найбільш конкурентоспроможні, успішні у своїй діяльності саме фахівці з високим емоційним інтелектом, бо вміло поєднують розум і емоції. Розгляд проблеми конкурентоспроможності й емоційного інтелекту майбутніх фахівців соціономічних професій зумовив актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «конкурентоспроможність» має багато трактувань – це: якості особистості, зокрема професійні й особистісні; якість діяльності та її потенційні можливості (Т. Андріяко) [1]; відповідність якості робочої сили вимогам ринку,

можливість перемагати в конкуренції на ринку праці, тобто повніше порівняно з іншими кандидатами задовольняти вимоги роботодавців за рівнем знань, умінь, навичок, особистих якостей (Л. Дудко); характеристика особистості, яка швидко адаптує особистість до навколишньої дійсності, її здатність ефективно виконувати поставлені професійні завдання, бути генератором нових успішних ідей та намагатися їх втілювати (В. Хапілова [2]); бути пластичним і ефективним в умовах, що швидко змінюються (А. Алексеева). На думку Л. Мітіної [3] та В. Паригіна, конкурентоспроможність – це успіх, досягнення в діяльності, крім того, здатність фахівця вистояти та перемогти в конкурентній боротьбі. Згідно з Є. Тарановою [4], низька конкурентоспроможність – це одна із причин, що стримує ефективне працевлаштування.

Щодо кількості компонентів у структурі конкурентоспроможного фахівця серед дослідників також немає єдиної думки. Існують дво-, три-, чотири- та п'ятикомпонентні структурні моделі конкурентоспроможного фахівця з різним змістовним наповненням самих компонентів. Систематизація й узагальнення результатів наукових досліджень (А. Андреев, С. Борисенко, Н. Борисова, Л. Дудко, Ю. Завалевський, А. Романовський, І. Саратцева, Р. Фатхутдинов, О. Філь, С. Щур, А. Кібанов [5], Ю. Дмитрієва й ін.) дали змогу визначити структуру конкурентоспроможності фахівця як інтегральне особистісне утворення, що включає такі компоненти: аксіологічний (мотивація на успіх / невдачу; потреба в досягненнях, потреба в незалежності / автономії тощо); когнітивний (глибокі знання із самоактуалізації, самоефективності тощо); особистісний (емоційний інтелект, уміння йти на розумний ризик, цілеспрямованість та рішучість тощо); професійний (здатність до адаптації в конкурентному середовищі, рефлексія власної діяльності тощо) та інші, а також рівні її сформованості: низький, середній, високий. Зазначені характеристики конкурентоспроможності є взаємозалежними та взаємозумовленими, лише в сукупності забезпечують успішну професійну діяльність у нових економічних умовах і конкурентоспроможність фахівця на ринку праці [5; 6].

Емоційний інтелект – базова складова частина у структурі конкурентоспроможності, тому що від нього великою мірою залежить розвиток людини як професіонала й особистості (Ю. Дмитрієва, С. Домрачева).

Сучасні уявлення про «емоційний інтелект» зводяться до таких положень [7; 8]:

– здатність сприймати та розуміти прояви особистості, виражені в емоціях, керувати емоціями на основі інтелектуальних процесів (П. Салоуей, Дж. Майер);

– усі некогнітивні здібності, знання і компетентності, що дають людині можливість успішно справлятися з різними життєвими ситуаціями (Р. Бар-Он);

– здатність усвідомлювати свої емоції й емоції інших людей для того, щоби мотивувати себе

й інших людей і керувати своїми емоціями під час взаємодії з іншими (Д. Гоулман).

Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє сформувати високу самооцінку і впевненість у своїх силах, позбавитися побоювань і почати діяти у правильному напрямі, розуміти мотиви інших людей. Сенс полягає в розумінні своїх відчуттів і емоцій. Управління своїм емоційним станом сприятиме самоорганізації та виступатиме важелем у процесі саморозвитку та самопізнання. Емоційний інтелект – це внутрішня сила людини з її потенційними та реальними можливостями, що допомагає протистояти життєвим негараздам і досягати успіху.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити конкурентоспроможність і емоційний інтелект майбутніх фахівців соціономічних професій.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження передбачало використання методик «Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла, «Оцінка рівня конкурентоспроможності особистості» В. Андреева та кореляційного аналізу. Статистичну обробку отриманих даних проводили за допомогою програми Microsoft Excel, IBM SPSS Statistics (версія 22).

Емпірична база дослідження – студенти навчальних закладів (майбутні фахівці соціономічних професій) у кількості 94 осіб.

Обробка емпіричних даних, отриманих за методикою «Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла, дала змогу визначити, що більшість досліджуваних мають середній рівень за всіма складниками емоційного інтелекту. Проте значна кількість опитуваних мають низький рівень за показниками «Управління своїми емоціями» (55,3%), «Самомотивація» (34%) та «Інтегративний емоційний інтелект» (42,6%) (табл. 1, рис. 1).

Досліджувані в основному емоційно обізнані, можуть ставити себе на місце іншого та враховувати у процесі ухвалення рішень почуття й емоції інших людей. Проте вони не завжди самокритичні, їм складно управляти своїми емоціями, самостійно та своєчасно ухвалювати рішення.

Результати емпіричного дослідження конкурентоспроможності за методикою «Оцінка рівня кон-

Таблиця 1

**Результати діагностики емоційного інтелекту за методикою
«Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла**

Складники емоційного інтелекту	Кількість респондентів залежно від рівня розвитку емоційного інтелекту (%)		
	високий	середній	низький
Емоційна поінформованість (ЕП)	26,6	48,9	24,5
Управління своїми емоціями (УЕ)	4,3	40,4	55,3
Самомотивація (С)	14,9	51,1	34
Емпатія (Е)	29,8	40,4	29,8
Розпізнавання емоцій інших людей (РЕ)	19,2	63,8	17
Інтегративний емоційний інтелект (ЕІ)	12,8	44,6	42,6

курентоспроможності особистості» В. Андреева представлені в табл. 2, на рис. 2.

Більшість респондентів мають вище середнього (36,2%) та трохи вище середнього (34%) рівні конкурентоспроможності, що свідчить про недостатній рівень конкурентоспроможності і, як наслідок, наявність проблем у майбутньому під час працевлаштування.

Для визначення взаємозв'язків між параметрами емоційного інтелекту та показниками конкурентоспроможності застосовано метод рангової кореляції Спірмена. За результатами дослідження виявлено таке (табл. 3):

– чим більший рівень розвитку емоційної поінформованості, тим вищі показники здатності до саморозвитку, стресостійкості, конкурентоспроможності;

– чим більший рівень розвитку управління своїми емоціями, тим вищі показники цілеспрямованості, творчості, незалежності, стресостійкості, здатності до постійного професійного зростання, конкурентоспроможності;

– чим більший рівень розвитку самомотивації, тим вищі показники цілеспрямованості, творчості, ризикованості, незалежності, лідерства, стресостійкості, здатності до саморозвитку, до постійного професійного зростання, конкурентоспроможності;

– чим більший рівень розвитку емпатії, тим вищі показники цілеспрямованості, працьовитості, творчості, лідерства, стресостійкості, здатності до саморозвитку, до постійного професійного зростання, конкурентоспроможності;

– чим більший рівень розвитку розпізнавання емоцій інших людей, тим вищі показники цілеспрямованості,

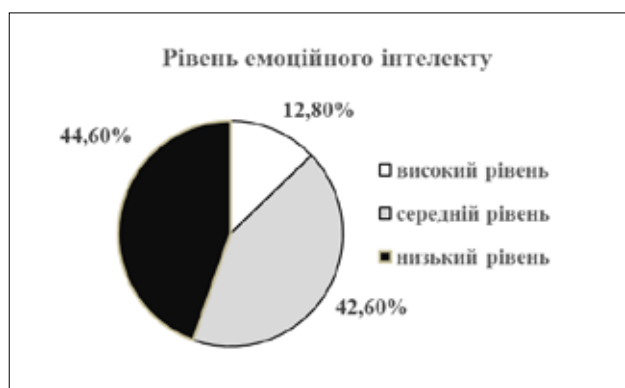

Рис. 1. Результати дослідження за методикою «Опитувальник емоційного інтелекту» Н. Холла

Рис. 2. Результати дослідження за методикою «Оцінка рівня конкурентоспроможності особистості» В. Андреева

Таблиця 2

Результати дослідження конкурентоспроможності за методикою «Оцінка рівня конкурентоспроможності особистості» В. Андреева

Параметр	Кількість респондентів залежно від рівня конкурентоспроможності (%)				
	дуже високий	високий	вище середнього	трохи вище середнього	середній
Конкурентоспроможність	4,3	19,1	36,2	34	6,4

Таблиця 3

Величини коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена між параметрами емоційного інтелекту та показниками конкурентоспроможності

Параметри	ЕП	УЕ	С	Е	РЕ	ЕІ
Цілеспрямованість	0,144	0,435**	0,485**	0,563**	0,413**	0,550**
Працьовитість	0,031	0,087	0,161	0,233*	0,285**	0,196
Творчість	0,192	0,268**	0,320**	0,435**	0,380**	0,435**
Ризикованість	0,158	0,087	0,242*	0,081	0,219*	0,239**
Незалежність	0,062	0,236*	0,212*	0,131	0,179	0,212*
Лідерство	0,028	0,200	0,351**	0,425**	0,488**	0,395**
Здатність до саморозвитку	0,396**	0,150	0,232*	0,496**	0,427**	0,477**
Стресостійкість	0,279**	0,428**	0,250*	0,480**	0,377**	0,493**
Здатність до професійного розвитку	0,180	0,251*	0,323**	0,352**	0,341**	0,413**
Прагнення до високої якості	- 0,101	- 0,103	- 0,081	0,037	0,138	- 0,103
Конкурентоспроможність	0,261*	0,289**	0,382**	0,498**	0,459**	0,531**

Примітка: ** – $p < 0,01$; * – $p < 0,05$.

мованості, працьовитості, творчості, ризикованості, лідерства, стресостійкості, здатності до само-розвитку, до постійного професійного зростання, конкурентоспроможності;

– чим більший рівень розвитку інтегративного емоційного інтелекту, тим вищі показники майже за всіма параметрами конкурентоспроможності.

Отже, чим більше людина емоційно обізнана, уміє управляти своїми емоціями, мотивована, проявляє емпатію та розпізнає емоції інших, тим вище її конкурентоспроможність.

Висновки. У процесі дослідження виявлено, що респонденти мають середній або низький рівні емоційного інтелекту. Вони в основному володіють інформацією про природу емоцій і емоційних станів, можуть ставити себе на місце іншого, урахувати у процесі ухвалення рішень почуття й емоції інших людей, але їм складно управляти своїми емоціями, самостійно та своєчасно ухвалювати рішення. Досліджувані мають вище середнього та трохи вище середнього рівні конкурентоспроможності. Рівень конкурентоспроможності – недостатній, тому їм буде важко знайти роботу, на відміну від більш конкурентоспроможних претендентів.

Дані кореляційного аналізу результатів підтверджують наявність позитивних тісних і достатніх зв'язків між компонентами емоційного інтелекту та складовими частинами конкурентоспроможності.

Отже, розвиток людини як професіонала й особистості, її конкурентоспроможність напряму залежать від емоційного інтелекту. Дані дослідження можуть бути використані у процесі розроблення програми психологічних тренінгів щодо

цілеспрямованого підвищення емоційного інтелекту майбутніх фахівців соціономічних професій із метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Література:

1. Андріяко Т. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця. Педагогічні видання. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 3.
2. Хапілова В. Соціально-психологічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх менеджерів : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006. 173 с.
3. Митина Л. Психология развития конкурентоспособной личности. Москва : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. 400 с.
4. Тараканова Е. Формирование конкурентоспособности специалиста на этапе профессиональной подготовки. URL: <http://journal.seun.ru/J2004 IR/Socio/SOCIO.HTM>.
5. Резник С. Основы личной конкурентоспособности. Москва : Инфра-М, 2009. 251 с.
6. Токарева Е. Конкурентоспособность личности – залог успешности в профессиональной деятельности. *Психология и школа*. 2008. № 3. С. 76–83.
7. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 95–109.
8. Носенко Е. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху : монографія. Київ : Вид-во «Освіта України», 2016. 182 с.

Smyrnova O. P., Kasianova S. B. Research on the competitiveness and emotional intelligence of future specialists in socionomic professions

The article is devoted to the problem of competitiveness of the future specialists in socionomic professions. The essence of the concept of "competitiveness" and multifactor structural models of a competitive specialist with different filling of the components are considered. Emotional intelligence acts as a major component in the structure of the competitiveness. The role of emotional intelligence and its function is determined. An empirical study involved the use of the techniques of "Emotional Intelligence Questionnaire" by N. Hall, "Evaluation of the level of personality competitiveness" V. Andreeva and correlation analysis. Statistical analysis of the obtained data was performed using Microsoft Excel, IBM SPSS Statistics (version 22). The sample of the study included 94 students of educational institutions (future specialists of socionomic professions). It was discovered, that the most of the respondents were at the average level of the development of emotional intelligence. They are emotionally aware, understand the mood, motivation and desires of others, and tend to support them. However, on the scale of "Own emotions management" students have average (40,4%) and low (55,3%) indexes, which indicates a low level of self-control, difficulties in management of their own emotions and feelings. Respondents lack competitiveness. The results of the correlation analysis confirm that there are close positive and sufficient relations between the components of emotional intelligence and the components of competitiveness. High level of emotional intelligence allows to form high self-esteem and self-confidence, to get rid of the fears and to start acting in the right direction, understanding people's motives. Therefore, the development of a person as a professional and personality, as well as its competitiveness directly depends on emotional intelligence. The prospect of further research is to design and to implement the socio-psychological trainings that develop the emotional intelligence and competitiveness of the future specialists in the socionomic professions that would contribute to successful employment.

Key words: multifactorial structural models, component, emotions, feelings, self-esteem, correlation analysis.